

Elżbieta M. Kacperska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ROZWÓJ PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W POLSCE W ASPEKTCIE GLOBALIZACJI

FOOD DEVELOPMENT INDUSTRY IN POLAND IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION

Słowa kluczowe: przemysł spożywczy, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, globalizacja

Key words: food industry, Foreign Direct Investment, globalization

JEL codes: Q13, F21

Abstrakt. Celem badań było określenie zmian, które nastąpiły w polskim przemyśle spożywczym w aspekcie procesów globalizacji gospodarki światowej. Analiza dotyczyła wielkości i struktury napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do sektora rolno-spożywczego. Na tle światowych tendencji w napływie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w przemyśle spożywczym przedstawiono inwestycje w Polsce. Badania obejmowały lata 2004-2014. Na podstawie badań stwierdzono, że zwiększa się wartość światowych inwestycji w sektorze spożywczym. W polskim sektorze spożywczym zainwestowały największe światowe korporacje. Polski przemysł spożywczy dzięki BIZ dynamicznie rozwija się.

Wstęp

Polski przemysł spożywczy nieustannie zmienia się od momentu urynkowania gospodarki. Jest on ważnym działem gospodarki. Polscy producenci są obecni na rynkach międzynarodowych. Charakteryzują się wysoką konkurencyjnością zarówno na rynku Unii Europejskiej (UE), jak i na świecie. Proces integracji z UE był powodem zwiększenia ekspansji na rynki zagraniczne, jednak również napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) przyczynił się modernizacji sektora spożywczego, poprawienia wydajności pracy i zwiększenia konkurencyjności. Tworzenie się zliberalizowanego rynku towarów, usług i czynników produkcji w skali świata jako całości bądź proces „umiędzynarodowienia działalności gospodarczej, który przebiega jednocześnie na trzech poziomach: przedsiębiorstw, sektorów i gospodarki światowej” jest definiowany jako globalizacja [Rymarczyk 2010]. Proces ten następuje „dzięki rozszerzaniu oraz intensyfikowaniu ponadgranicznych powiązań handlowych, instytucyjnych, kooperacyjnych oraz informacyjnych, co prowadzi do tworzenia się coraz silniejszych współzależności w gospodarce światowej” [Zorska 2001, s. 215-218]. Polski przemysł spożywczy włącza się w te działania. Procesowi temu towarzyszą korporacje transnarodowe (KTN), które dokonując BIZ lokują się w różnych zakątkach świata. Wybór lokalizacji do działalności KTN jest determinowany wieloma czynnikami, m.in.: klimatem inwestycyjnym, polityką względem BIZ, motywami rynkowymi i kosztowymi, dostępnością zasobów, ułatwieniami dla firm itp. [UNCTAD 1998]. BIZ w Polsce są lokowane od połowy lat 90. XX wieku. Z danych GUS wynika, że największy udział BIZ ulokowano w działalności handlowej i produkcyjnej. Polski przemysł spożywczy przez napływ BIZ zyskał dodatkowy kapitał, dzięki któremu rozwijał się w ostatnich latach. Prawie 10% ogółu inwestycji zagranicznych w Polsce w 2014 roku ulokowano w produkcji artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych.

Materiał i metodyka badań

Celem badań była próba określenia zmian zachodzących w polskim przemyśle rolno-spożywczym pod wpływem procesów globalizacji. Ze względu na wielowątkowość tego aspektu skupiono się na przepływach BIZ dokonywanych przez globalną działalność korporacji międzynarodowych.

Przedmiotem badań były bezpośrednie inwestycje zagraniczne w sektorze rolno-spożywczym w ujęciu globalnym oraz w Polsce. Analiza bezpośrednich inwestycji zagranicznych była dokonana na podstawie danych publikowanych przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiIZ), UNCTAD (World Investment Report), GUS (*Działalność podmiotów z kapitałem zagranicznym*) oraz danych dostępnych w serwisie fdiMarkets.com Crossborder Investment Monitor. Dane dotyczące sektora rolno-spożywczego w Polsce obejmują przemysł spożywczy, produkcję napojów oraz wyrobów tytoniowych. Dane pochodzą z roczników przemysłu publikowanych przez GUS w wybranych latach z okresu 2000-2015. Ze względu na różne zestawienia danych dotyczące przemysłu rolno-spożywczego okres badań koncentrował się na latach 2004-2014, a niekiedy okres ten obejmował lata 2000-2015.

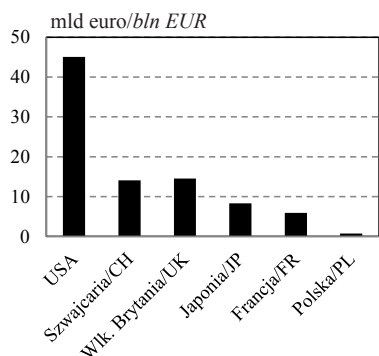
Wyniki badań

Globalne BIZ w przemyśle spożywczym i tytoniowym plasowały się na ósmej pozycji pod względem liczby zrealizowanych projektów w latach 2015-2016. W okresie 2004-2014 zrealizowano ponad 6 tys. projektów inwestycyjnych na łączną kwotę 170,5 mld euro, a w kolejnych dwóch latach zrealizowano 1261 projektów na kwotę 50,1 mld euro. W latach 2004-2014 liczba podmiotów działających w sektorze spożywczym i tytoniowym wynosiła 2771 [PAIiIZ 2014, fdiMarkets 2017].

Z analizy struktury BIZ w sektorze spożywczym wynika, że na pierwszym miejscu są Stany Zjednoczone. Zainwestowało tam 419 podmiotów w 1399 projektów na kwotę ponad 45 mld euro. Drugie miejsce zajęła Szwajcaria z 517 projektami realizowanymi przez 127 podmiotów na łączną kwotę 14,0 mld euro. Na trzecim miejscu plasowała się Wielka Brytania z kwotą 14,5 mld euro realizowaną przez 176 podmiotów w 441 projektach (rys. 1 i 2).

Najwięcej projektów inwestycyjnych w przemyśle spożywczym ulokowano w Chinach, USA i Rosji. W latach 2004-2014 do Chin trafiło prawie 19,1 mld euro w ramach 519 projektów inwestycyjnych, do USA 10,7 mld euro, a do Rosji 11,9 mld euro (rys. 3).

Wśród trzech największych światowych korporacji pod względem zainwestowanego kapitału w latach 2004-2014 znajdują się firmy: Nestle, która zainwestowała 11,4 mld euro w 356 projektów, Coca-Cola która zainwestowała 10,2 mld euro w 157 projektów i McDonalds który zainwestował 3,0 mld euro w 87 projektach inwestycyjnych (rys. 4) [PAIiIZ 2014].

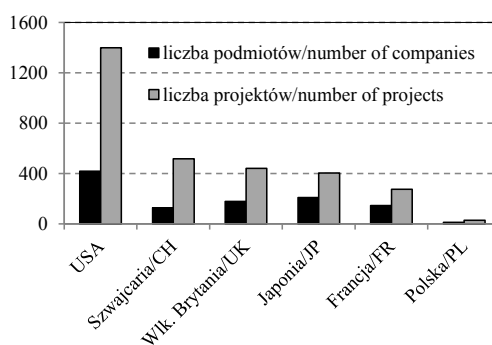

Rysunek 1. Wartość światowych inwestycji bezpośrednich w sektorze spożywczym w latach 2004-2014 w wybranych krajach

Figure 1. The value of the world's direct investment in the food sector in the years 2004-2014 in selected countries

Źródło: opracowanie własne na podstawie [PAIiIZ 2014]

Source: own elaboration based on [PAIiIZ 2014]

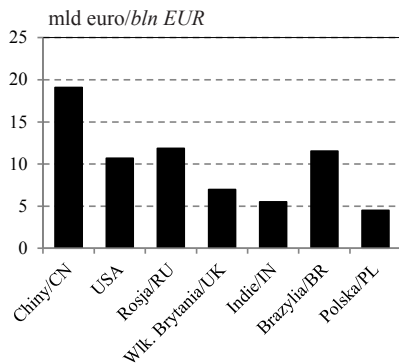

Rysunek 2. Liczba projektów i liczba podmiotów BIZ w sektorze spożywczym w latach 2004-2014 w wybranych krajach

Figure 2. Number of projects and the number of companies of FDI in the food sector in the years 2004-2014 in selected countries

Źródło: jak na rys. 1

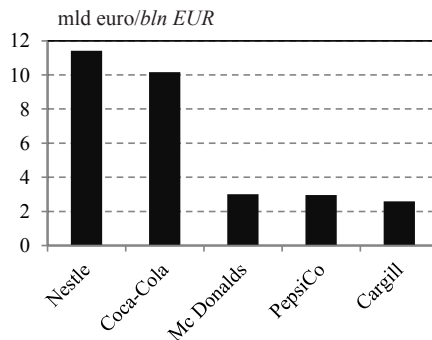
Source: see fig. 1

Rysunek 3. Największe lokalizacje światowych BIZ w sektorze spożywczym w latach 2004-2014

Figure 3. Most common localizations of global FDI in the food sector in the years 2004-2014
Źródło: opracowanie własne na podstawie [PAIiZ 2014]

Source: own elaboration based on [PAIiZ 2014]

Rysunek 4. Wartość BIZ największych korporacji z sektora rolno-spożywczego w latach 2004-2014

Figure 4. Foreign direct investment from major corporations agri-food sector in the years 2004-2014
Źródło: jak na rys. 3

Source: see fig. 3

Przemysł rolno-spożywczy w Polsce

Przemysł rolno-spożywczy jest jednym z najważniejszych działów polskiej gospodarki. Z analizy danych GUS wynika, że w latach 2004-2014 produkcja globalna w rolnictwie, jak i przychody producentów żywności i napojów charakteryzowały się tendencją rosnącą. W tym okresie sukcesywnie zmniejszała się liczba podmiotów działających w produkcji artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych. W 2014 roku wynosiła ona 14 658 podmiotów i była mniejsza o ponad 31% w odniesieniu do roku 2001. W strukturze własności dominują podmioty prywatne. W badanym okresie produkcja sprzedana w przemyśle zwiększyła się ponad 2,5-krotnie, osiągając w 2014 roku wartość 191,8 mln zł. Przeciętne zatrudnienie wzrosło do 385,7 tys. osób. Współczynniki koncentracji produkcji sprzedanej w ostatnich latach był na zbliżonym poziomie dla artykułów spożywczych i przyjmował wartość 0,78, dla napojów 0,67. Niskim współczynnikiem charakteryzowała się produkcja wyrobów tytoniowych (tab. 1).

Do 2014 roku przychody z przemysłu spożywczego charakteryzowały się tendencją rosnącą. W strukturze kapitałów dominował kapitał własny przedsiębiorstw z wartością 7,4 mld zł kapitału zagranicznego w 2014 roku. W ostatnich latach zwiększał się też wynik finansowy netto przedsiębiorstw działających w sektorze spożywczym (tab. 1).

W 2000 roku produkcja przemysłu spożywczego wynosiła 94,2 mld zł i stanowiła 19,3% ogółu produkcji globalnej przemysłu w Polsce. W 2014 roku dynamika wzrostu produkcji przemysłu spożywczego zwiększyła się ponad 2-krotnie, osiągając wartość 192,4 mld zł, co stanowiło 14,8 ogółu produkcji globalnej przemysłu (rys. 5).

W analizowanym okresie nakłady inwestycyjne ulegały wahaniom i były uzależnione od wsparcia zewnętrznego – środków z UE. W literaturze spotyka się podział na pięć faz inwestycyjnych sektora żywnościowego [Koleśnikow 2015]. Lata 2000-2003 są określane jako faza zastoju, choć był to okres przedakcesyjny, gdy Polska korzystała ze środków UE: ISPA, SAPARD i PHARE. Kolejne lata 2003-2005, to faza podnoszenia standardów związana w wchodzeniem Polski do UE, dalszym wykorzystaniem funduszy UE. Zwiększenie nakładów inwestycyjnych w polski przemysł spożywczy w okresie integracji z UE przyczynił się do zwiększenia konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Był to okres wchodzenia na rynek spożywczy podmiotów z kapitałem zagranicznym. Faza trzecia jest określana jako rozbudowa mocy wytwórczych w latach 2005-2008, a czwarta faza jako zwiększania efektywności do 2012 roku. Obecnie jest faza piąta, gdzie wskazuje się na innowacyjność sektora, szczególnie powstanie nowoczesnych podmiotów.

Tabela 1. Podstawowe dane makroekonomiczne sektora rolno-spożywczego w Polsce w wybranych latach 2001-2014

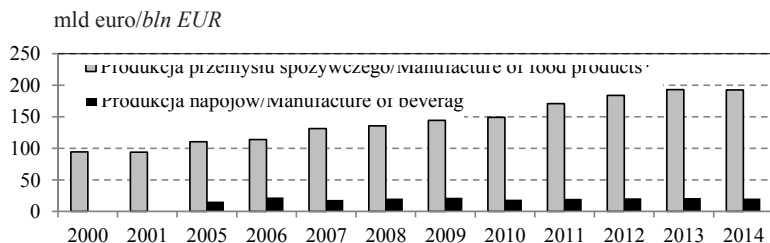
Table 1. Macroeconomic agri-food sector data in Poland in selected years from 2001 to 2014

Wyszczególnienie/Specification	Rok/Year					
	2001	2005	2010	2011	2012	2014
Liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w ciągu roku, w tym/ <i>Economic entities conducting economic activity during the year, of which:</i>	21 241	18 202	15 993	15 208	15 752	14 658
– publiczne/ <i>public sector</i>	175	56	26	18	14	7
– prywatne/ <i>private sector</i>	21 066	18 146	15 967	15 190	15 738	14 651
Liczba podmiotów prowadzących działalność/ <i>Numer of entities conducting activity during the year</i> ¹	1 595	-	6 468	6 150	58 328	6 133
Produkcja sprzedana [mld zł]/ <i>Sold production [bln PLN]</i> ^{1,2}	71,5	-	150,4	171,8	188,5	191,8
Przeciętne zatrudnienie [tys.]/ <i>Average paid employment [thous.]</i> ¹	299,7	-	394,8	391,4	386,6	385,7
Współczynnik koncentracji produkcji sprzedanej artykułów spożywczych/ <i>Sold production concentration coefficients in manufacture of food products</i> ^{1,3}	0,555	0,791	0,792	0,785	0,783	0,788
Współczynnik koncentracji produkcji sprzedanej napojów/ <i>Sold production concentration coefficients in manufacture of beverages</i> ¹	-	0,765	0,709	0,675	0,668	0,680
Współczynnik koncentracji produkcji sprzedanej wyrobów tytoniowych/ <i>Sold production concentration coefficients in manufacture of tobacco products</i> ¹	0,324	0,579	0,384	0,347	0,259	0,416
Przychody z całokształtu działalności [mld zł]/ <i>Revenues from total activity of enterprises [bln PLN]</i> ⁴	109,1	-	141,7	165,8	183,8	190,1
Kapitały własne przedsiębiorstw [mld zł]/ <i>Share equity of enterprises [bln PLN]</i> ⁴	23,5	-	42,9	48,6	53,4	61,3
Kapitał podstawowy [mld zł]/ <i>Core capital [bln PLN]</i> ⁴	16,7	-	19,0	20,4	22,3	24,4
– w tym zagraniczny [mld zł]/ <i>of which foreign [bln PLN]</i> ⁴	7,7	-	6,3	7,0	7,5	7,4
Wynik finansowy netto roku obrotowego [mld zł]/ <i>Net financial results of the turnover year [bln PLN]</i> ⁴	0,65	-	5,5	5,2	6,3	8,4

¹ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób/*Data concern economic entities employing more than 9 persons*; ² w cenach bieżących na 1 zatrudnionego/*in current prices per 1 employee*; ³ dane za rok 2001 dotyczą produkcji spożywczej i napojów/*Data for 2001 include a total production of food and beverage industry*; ⁴ dane dotyczą tylko produkcji przemysłowej/*Data concern only food production*;

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2002-2015]

Source: own study based on [GUS 2002-2015]

Rysunek 5. Produkcja przemysłu spożywczego w latach 2000-2014

Figure 5. Production of the food industry in 2000-2014

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

* Dane za lata 2000 i 2001 obejmują łącznie produkcję przemysłu i napojów/
Data for 2000 and 2001 include a total production of food and beverage industry

Cały czas następuje niwelowanie luki technologicznej przez napływ BIZ do sektora oraz adaptacja nowości technologicznych. Polski sektor rolno-spożywczy korzysta też z procesu integracji. Szczególnie w aspekcie rosnącego eksportu rolno-spożywczego, którego wartość przeciętnie rosła ponad 16% w latach 2004-2014. Eksport żywności rósł szybciej niż eksport ogółem. Głównym rynkiem zbytu artykułów spożywczych jest UE, a szczególnie Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Czechy, Włochy i Holandia. Łączny udział pięciu głównych odbiorców polskich produktów spożywczych w 2014 wyniósł 53,5% ogółu eksportu rolno-spożywczego i zwiększył się o 5,7 p.p. w odniesieniu do 2004 roku [Kacperska 2015].

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w sektorze spożywczym w Polsce

Polska jest atrakcyjnym krajem do inwestowania, w analizowanym okresie była drugim krajem w Europie i siódmym na świecie pod względem napływu inwestycji do sektora spożywczego. W latach 2004-2014 w Polsce zainwestowano w przemyśle spożywczym 4,5 mld euro w 146 projektach (rys. 3) [PAIiIZ 2014].

W 2015 roku, zgodnie z danymi GUS, w produkcji artykułów spożywczych działało 413 podmiotów z kapitałem zagranicznym, w produkcji napojów 57, a w produkcji wyrobów tytoniowych 9 podmiotów. Zatrudnionych w podmiotach z kapitałem zagranicznym działających w produkcji spożywczej, napojach i wyrobach tytoniowych było blisko 96,9 tys. osób, co stanowiło 11,7% ogółu zatrudnionych w przetwórstwie w Polsce. Kapitał podstawowy podmiotów z inwestycjami zagranicznymi w tym sektorze wyniósł w 2015 roku 66,2 mld zł, co stanowiło ponad 13% ogółu kapitału w przetwórstwie przemysłowym. Kapitał zagraniczny w podmiotach zajmujących się produkcją spożywczą wyniósł 6,1 mld zł, co stanowiło 92,2% łącznych kapitałów w tym sektorze, kolejno w produkcji napojów było to 3,2 mld zł (98%), a w produkcji wyrobów tytoniowych 473 mln zł (97,9%) [GUS 2016].

Największe inwestycje pochodziły z Wielkiej Brytanii, Francji i USA. Brytyjczycy zainwestowali w Polsce 64,2 mln euro w pięciu projektach, oferując prawie 3 tys. miejsc pracy. Drugim pod względem wielkości inwestorem były podmioty z Francji, gdzie zainwestowano 97 mln euro w trzech projektach, dając prawie 450 miejsc pracy. Na trzeciej pozycji były podmioty z USA, gdzie wartość inwestycji wyniosła 93,5 mln euro w realizacji trzech projektów (tab. 2).

Z rankingu największych firm spożywczych w Polsce z 2012 roku, prezentowanego przez *Politykę*, wynika, że dominują podmioty z kapitałem zagranicznym. Pierwsze miejsce zajął Phillip Moris International z Krakowa zatrudniający 2800 pracowników, następnie Imperial Tobacco S.A. z Tarnowa Podgórnego zatrudniający ponad 880 pracowników, a trzecie Grupa Cargil w Polsce z Warszawy – zatrudniająca ponad 1650 pracowników. Kolejne miejsca zajmowały Grupa Animex i Grupa Żywiec [Ranking 2012].

Z badań ankietowych wynika, że dynamicznie napływające inwestycje do polskiego sektora agrobiznesu gospodarki były motywowane wielkością rynku zbytu, spodziewanymi zyskami, korzystnym położeniem w Europie, możliwością eksportu do innych krajów, dostępnością lokalnych surowców i niskimi kosztami siły roboczej [Kacperska 2000, s.127, 215].

Tabela 2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne wybranych państw w sektorze spożywczym w Polsce w latach 2004-2014

Table 2. Direct foreign investments selected states in the food sector in Poland in the years 2004-2014 vested capital

Kraj pochodzenia kapitału/ <i>The country of origin of invested capital</i>	Liczba projektów/ <i>Number of projects</i>	Wartość/ <i>Value [mln EUR]</i>	Liczba miejsc pracy/ <i>Number of jobs</i>
Wlk. Brytania/ <i>UK</i>	5	664,2	2890
Francja/ <i>FR</i>	3	97,0	447
USA	3	93,5	180
Niemcy/ <i>DE</i>	2	77,0	250
Japonia/ <i>JP</i>	2	38,5	110
Inne/ <i>Other</i>	7	375,0	1780

Źródło/*Source*: [PAIiIZ 2014]

Wnioski

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne lokowane w sektorze spożywczym charakteryzują się tendencją rosnącą. Najwięcej inwestycji ulokowano w Chinach i USA. Polska jest atrakcyjnym krajem do lokowania inwestycji zagranicznych a procesy integracji i globalizacji przyczyniają się do ich napływu.

Polski przemysł spożywczy jest najszybciej rozwijającym się sektorem gospodarki, powodującym jej wzrost. Charakteryzuje go wieloletnia tradycja w produkcji i przetwórstwie produktów, odznaczających się wysoką jakością, co potwierdza stale rosnący eksport produktów spożywczych. Od początku urynkowania gospodarki do Polski napływały BIZ. Powodem tego były zachęty inwestycyjne, niskie koszty pracy, a także duży rynek zbytu wewnętrznego. Obecnie w Polsce działają wszystkie największe firmy z branży spożywczej. Wiodącą rolę w sektorze spożywczym odgrywają podmioty z kapitałem zagranicznym, tj.: Danon, Unilever, Mondelez, Mars, Coca-Cola i Nestle. Bezpośredni inwestorzy zagraniczni przejęli wiele polskich firm i znanych marek, np. Wedel i Hortex. Proces globalizacji gospodarki światowej, jak i integracji dają nowe możliwości, np. zdobywanie nowych rynków, a także tworzy ograniczenia wzrostu – np. osłabienie dynamiki w przypadkach kryzysów.

Literatura

- fdiMarkets.com Crossborder Investment Monitor. Service from the Financial Times Ltd. <https://www.fdi-markets.com/about>, dostęp grudzień 2016.
- GUS. 2002-2015. *Rocznik statystyczny przemysłu w 2001, ..., w 2014 r.* Warszawa: GUS.
- GUS. 2016. *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2015 r.* Warszawa: GUS.
- Kacperska Elżbieta. 2000. *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w rozwoju przedsiębiorczości w sektorze rolno-spożywczym w Polsce.* Warszawa: SGGW.
- Kacperska Elżbieta. 2015. „Are Polish Agri-food Products Competitive on the EU Market?” *Zeszyty Naukowe SGGW. Problemy Rolnictwa Światowego* 15 (30): 89-100.
- Koleśnikow Michał. 2015. *Polski przemysł spożywczy – krótka analiza. Inwestycje w branży spożywczej.* Bank BGŻ, dostęp wrzesień 2016 http://www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=24054.
- PAiIZ. 2014. *Food processing sector in Poland.* Warszawa: <http://www.paiz.gov.pl>, dostęp wrzesień 2016.
- Ranking 2012. „Ranking największych 500 polskich firm. Branża przemysł spożywczy”. *Polityka*. <http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show/industry>, dostęp wrzesień 2016.
- Rymarczyk Jan. 2010. *Międzynarodowe stosunki gospodarcze.* Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- UNCTAD. 1998. *Trends and Determinands. World Investment Report.* New York, Geneva: http://unctad.org/en/docs/wir98_en.pdf, dostęp grudzień 2016.
- Zorska Anna. 2001. *Ku Globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Summary

The aim of the study was to determine the changes that occurred in the food industry in the context of globalization of the world economy. Analysis concerned the size and structure of foreign direct investment to the agri-food sector. Against the background of global trends in the inflow of direct foreign investments, the food industry shows investments in Poland. The study covered the period 2004-2014. The studies found the increase of the value of global investment in the food sector. The world's largest corporations invested in the Polish food sector. Thanks to FDI, Polish food industry is dynamically developing.

Adres do korespondencji
dr inż. Elżbieta Kacperska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 41 14
e-mail: elzbieta_kacperska@sggw.pl